

9. Резолюція Всеукраїнських зборів представників місцевого самоврядування // Голос України. — 2005. — 11 травня.

10. Регіональний менеджмент: Навч. посібник / М.А. Коваленко, Н.А. Кругла, Л.М. Радванська, Г.М. Швороб — Херсон: Олді плюс, 2006. — 304 с.

11. Регіональна економіка: Тексти лекцій / О.В. Ольшанська, М.І. Фащевський, І.В. Білоконь та ін.; За заг. ред. М.І. Фащевського, О.В. Ольшанської. — К.: КНЕУ, 2009. — 328 с.

12. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: Методологія і практика / Б.М. Данилишин, М.І. Фащевський, Л.Г. Чернюк. — Черкаси: ЧДТУ, 2006. — 315 с.

Статтю подано до редакції 09.02.12 р.

УДК 330.341.1 : 334.75

О. М. Гребешкова, канд. екон. наук,
доцент кафедри стратегії підприємств,
Ю. Ю. Гайворонська, магістрант
програми «Стратегічний менеджмент»,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ КЛАСТЕРІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЕКОНОМІЦІ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито сутність кластерів як бізнес-формату стратегічного партнерства підприємств, висвітлено європейський досвід формування кластерів, виявлено та узагальнено інституціональні передумови їх поширення в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластер, партнерство, підприємство, конкурентні переваги, стратегічна взаємодія.

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыта сущность кластеров как бизнес-формата стратегического партнерства предприятий, описан европейский опыт формирования кластеров, выявлены и обобщены институциональные предпосылки их распространения в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластер, партнерство, предприятие, конкурентные преимущества, стратегическое взаимодействие.

SUMMARY. The article reveals the essence of clusters as a business format strategic partnership enterprises, the European experience

highlights the formation of clusters found and generalized institutional conditions of their distribution in Ukraine.

KEYWORDS: cluster, partnership, company, competitive advantage, strategic interaction.

Актуальність. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин підприємства працюють в умовах надзвичайно динамічного зовнішнього середовища. Конкуренція між організаціями приймає нових форм, а на ринку встановлюються нові правила гри. Ці зміни сприяють поширенню партнерських відносин у різних форматах — франчайзинг, аутсорсинг, спільне виробництво, кластерні утворення та стратегічні альянси тощо. У європейських країнах практика стратегічної взаємодії компаній є доволі багатою та тривалою. В останні роки зазначені бізнес-формати партнерських угод активно використовуються вітчизняними підприємствами. Проте, проблеми забезпечення успішного функціонування таких видів партнерств, з якими стикаються українські підприємства, мають витoki у відсутності досвіду та нерозвиненості методичних підвалин їх створення та діяльності.

Постановка проблеми. Не буде перебільшенням стверджувати, що рушійним фактором розвитку регіональної економіки в сучасному світі є кластери, оскільки найчастіше вони сприяють розвитку інновацій і втілення їх у життя. Саме тому проблематика кластерів як партнерських утворень за участю підприємств різних бізнес-профільів є предметом пильної уваги економістів. Всесвітньо відомими є такі кластерні об'єднання, як: Детройтський автомобільний кластер (Мічиган, США), Nokia (Фінляндія), «Силіконова долина» (Каліфорнія, США), «Пластикова долина» (м. Тарнув, Польща), Масачусетський мультимедійний кластер (США), Каліфорнійський кластер із виготовлення вина (США), італійський взуттєвий кластер, «Даедук» (Південна Корея), «Софія і Гренобль» (Франція), «Лубен» (Бельгія) та ін. На жаль, в Україні відсутня програма, що спрямована на розвиток кластерів, а підприємства недостатньо проінформовані про можливості формування кластерів та їх переваги як дієвої моделі конкурентної поведінки.

Аналіз опублікованих надбань. Проблема дослідження кластерів як економічного феномену є багатогранною та з по-

важною історією її вивчення. Поняття кластер набуло поширення більше ста років тому завдяки Альфреду Маршаллу, який виявив тенденцію до концентрації спеціалізованих компаній в «промислових регіонах» [1]. Йозеф А. Шумпетер у своїй роботі про роль підприємців і «креативні сили руйнування» в економічній діяльності [2], зазначив факт інноваційної діяльності кластерів. Однак, визначальною віхою на шляху формування та поширення в економічній політиці концепції промислових кластерів став проведений Майклом Портером аналіз конкурентної переваги націй [3]. Починаючи з цього моменту кластери стали частиною більш широкої концепції, яка допомагає зрозуміти рушійні сили регіональної та національної конкурентоздатності.

Значний внесок у наукове розроблення концепції кластерної взаємодії економічних і неекономічних організацій мікро-, мезо- та макrorівнів Р. Шерером, Р. Россом, Л. Ерхардом, К. Аденауером, Л. Бальцеровичем, М. Дворциним, Б. Жихаревичем А. Громико, Ю. Крупновим, Б. Кузиком, В. Кушліним, О. Білорусом, Б. Гаврилишиним, В. Геєцем, Д. Лук'яненком, М. Павловським та ін.

Проблемам поширення кластерів у вітчизняній економіці присвячено дослідження Ю. Бажала, М. Войнаренко, Л. Левковської, О. Михайленко, С. Соколенка, С. Колодинського та ін.

Формулювання цілей статті. Не претендуючи на системне дослідження усіх аспектів створення та діяльності кластерів, у межах цієї статті зосередимось на дослідженні інституціональних передумов поширення кластерів в Україні.

Виклад результатів дослідження. Вже класичним визначенням кластеру визнається дефініція Майкла Портера, згідно якої «кластери — це географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та асоційованих установ в окремій галузі, що пов'язані спільними технологіями та навичками. Вони звичайно існують в географічній зоні, де комунікації, логістика та людські ресурси є легкодоступними. Кластери звичайно розміщуються в регіонах, а іноді — в окремому місті» [3]. Проте, і до сьогодні не існує єдиного визначення кластерів.

В економічній літературі є різні підходи до пояснення виникнення й розвитку кластерів. У концепції індустриальних округів, створеної на основі вивчення італійського досвіду,

основний акцент робиться на безперервному здійсненні інновацій. Американські дослідники, що вивчали досвід Силіконової долини, особливу увагу приділяють взаємодії таких факторів, як вертикальна дезінтеграція фірм, скорочення транзакційних витрат, спеціалізації місцевого ринку праці. Шведські дослідники, що належать до школи економіки знання, підкреслюють велике значення інновацій як основи конкурентних переваг держав, регіонів й фірм. У деяких роботах кластери називають «індустріальними районами» (industrial districts) [5].

Серед визначальних ознак кластерних утворень найчастіше згадуються: географічний підхід до утворення, полівекторний принцип відбору партнерів, мережевий характер організації, стійкість господарських зв'язків, інноваційний характер діяльності. Таким чином, теорія М. Портера отримує свій розвиток. Якщо М. Портер основою ідентифікації кластерів вважає лише географічну або територіальну наближеність, то останнім часом все більше дослідників схиляється до думки про різноманіття видів кластерів.

Досліджуючи світову практику функціонування кластерів в економічному аспекті, необхідно визнати, що для кластерної стратегії притаманний значний часовий лаг у досягненні реальних результатів. Можна стверджувати, що успішним кластер може стати не менш ніж через 5—6 років після його створення. Причин тому чимало: необхідно створити атмосферу довіри між учасниками партнерства; налагодити комунікації для поширення між ними знань та інновацій; сформувати організаційний та економічний механізм взаємодії тощо.

Якщо спочатку кластерний підхід розглядався як спосіб збільшення конкурентоспроможності підприємства на різних рівнях, на сьогоднішній день основними перевагами кластерного підходу визначаються збереження частки ринку та виживання самого підприємства в умовах кризи. Незважаючи на ряд істотних переваг кластерної моделі партнерства економічних організацій, необхідно враховувати труднощі, що виникають у розвитку кооперації між компаніями-учасницями, інститутами (діловими асоціаціями), а також приватним і державним секторами (табл. 1).

Таблиця 1

**ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ СТРАТЕГІЧНИХ ПАРТНЕРСТВ
КЛАСТЕРНОГО БІЗНЕС-ФОРМАТУ**

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • формування спільної наукової бази; • можливість здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, мінімізувати витрати на впровадження інновацій; • участь у партнерстві гнучких підприємницьких структур (малих підприємств), які дозволяють формувати інноваційні точки зростання економіки регіону; • привілейований або дешевий доступ до спеціалізованих факторів виробництва для учасників кластеру; • взаємне доповнення видів діяльності усередині кластера, підвищуючи якість і ефективність роботи 	<ul style="list-style-type: none"> • для учасників ризик втечі комерційної інформації та виробничих секретів; • додаткові витрати внаслідок участі у спільних проєктах; • пріоритетна орієнтація інститутів-учасників кластеру (ділових асоціацій, союзів, торгово-промислових палат, університетів) на співробітництво з великими підприємствами та «нехтування» малими; • низька мотивація навчальних центрів та наукових закладів у роботі «на потреби» бізнес-середовища

В Україні концепція кластерів втілюється у життя починаючи із 1998 року. На даний час кластери функціонують у таких регіонах [6]: Хмельницькому (одяг; будівельні матеріали; зелений туризм), Івано-Франківському (туризм, декоративний текстиль), Черкаському (транспортні перевезення), Житомирському (добування та переробка каменю), Одеському (виробництво вина), Харківському (машинобудування), Рівненському (деревообробка).

Проаналізувавши світовий досвід формування кластерів, можна дійти висновку, що визначальна роль у їх поширенні належатиме державі. Різні країни по-різному підходили до процесу розвитку кластерів, розроблялись програми, що були адаптовані до особливостей економіки.

Європейська кластерна політика базується насамперед на Європейській регіональній хартії, укладеної в 1965 р. У 1968 р. був створений директорат Європейської Комісії з регіональної політики, і саме на основі цієї структури в 1990-х роках були прийняті загальні положення Європейської кластерної політики. «Зелена книга кластерних ініціатив», яка була представлена в Гетеборзі у 2003 році, визначає важливість кластерних ініціатив і включає в себе ряд необхідних факторів для ефективного формування клас-

теров. У 2006 році був створений Європейський кластерний альянс, до складу якого увійшли 4 великомасштабні кластерні проекти, що реалізуються на державному рівні та фінансуються через програму «PRO INNO Europe initiative» Європейської Комісії. У січні 2008 року Альянс почав розширювати свій склад за рахунок включення до своїх лав представників місцевої та регіональної влади, кластерних організацій та інших структур. Метою Альянсу на сьогоднішній день є створення зрозумілої та доступної загальноєвропейської кластерної політики [7].

Існує три основних визначальних фактора для формування кластера в країнах ЄС. У першу чергу визначається географія можливого кластера (будь-то передовий або відсталий регіон), потім визначається сектор (на підставі статистичних та документальних даних) і на завершення визначаються вигодоотримувачі фінансової державної або регіональної підтримки (підприємства, університети або інші організації). Слід зазначити, що головною умовою отримання такої підтримки є співпраця всередині кластера публічного сектора, бізнесу та науки. Іншими словами кластер повинен базуватися на принципі «потрійної спіралі» (Triple Helix).

На сьогоднішній день ЄС розглядає кластерну політику в якості ключового інструменту конкурентоспроможності галузей і регіонів, підвищення інноваційного потенціалу та економічного розвитку в середньостроковій і довгостроковій перспективі. ЄС також планує сформуванню загальноєвропейську модель або політику, яка буде стимулювати та доповнювати національні та регіональні заходи, включаючи також розвиток кооперації між кластерами. Кластерний підхід розглядається також як один із заходів протистояння наслідків фінансової світової кризи.

Протягом останнього десятиріччя Україна активно співпрацює із ЄС. Результатом даної співпраці є прийняття законопроектів щодо розвитку кластерних об'єднань. Враховуючи важливу для ЄС тенденцію, висловлену в гаслі ЄС: «Від Союзу країн до Союзу регіонів», даний напрям набуває особливого значення.

Завданнями прийнятої Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року № 1819, яка затвердила Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007—2010 роки є розвиток малого та середнього підприємництва у прикордонних з ЄС регіонах і розвиток бізнес-мереж (кластерів). Спільно з Представництвом Державного Комітету України з питань регулятор-

ної політики і підприємництва в Харківській області ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва» провів на початку 2007 року перший Круглий стіл «Кластерні ініціативи євро регіону «Слобожанщина», який заклав основу подальшої співпраці з Белгородським обласним фондом підтримки підприємства і створення транскордонного «Будівельного кластеру» на Белгородському будівельному Форумі 9 серпня 2007 року [8].

У 2008 р. у Харкові відбулися I та II Міжнародні науково-практичні конференції євро регіону «Слобожанщина», на яких розглядалося широке коло питань транскордонного співробітництва. На одному з форумів в Белгороді підписано угоду про створення транскордонного туристичного кластеру за участю Харківського національного економічного університету [8].

Також у 2008 році був представлений проект «Концепція створення кластерів в Україні» [9], у якому основними факторами, що сповільнюють розвиток кластерів в Україні визначено: відсутність нормативного визначення «кластеру», його видів, комплексу заходів щодо створення кластерів в Україні; відсутність достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів в Україні; недостатня зацікавленість малих і середніх підприємств об'єднуватись у великі виробничі системи; невеликий досвід функціонування кластерів в Україні; відсутність інвесторів у зв'язку з інвестиційної непривабливістю регіонів.

Також слід зауважити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року № 750 передбачено створення науково-виробничих кластерів, зокрема у Львівській та Київській областях. Але зміни, які відбулися у транскордонному співробітництві 2007—2008 років і прийняття окремого доручення Кабінетом Міністрів України щодо розробки «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» сприяє прискоренню транскордонного кластерного руху в Україні [8].

Реалізація в Україні проекту ЄС «Послуги з підтримки малого та середнього підприємництва у пріоритетних регіонах» відповідає завданням транскордонного співробітництва і сприяє розвитку кластерів (бізнес-мереж) через проведення семінарів, створення посібника, презентацій реалізованих проектів. Активну участь

у цьому беруть представники Державного Комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [8].

Проте, не зважаючи на зростання зацікавленості держави та підприємців у поширення кластерних практик, лишається проблема недостатньої інформованості широкої бізнес-спільноти про можливості кластерної політики. Вирішити цю проблему можливо шляхом створення єдиної відкритої інформаційної бази, що включатиме дані про законопроекти та державні і регіональні програми, зарубіжний та вітчизняний досвід формування кластерів, труднощі, які виникають у процесі реалізації кластерної моделі співпраці, можливості, що відкриваються перед учасниками кластерів. Це забезпечить зв'язок між усіма зацікавленими сторонами, у першу чергу — підприємцями та урядом, що дозволить краще розуміти потреби одне одного та вчасно вирішувати проблеми.

На сьогодні лише невелика кількість підприємств в Україні проходять або пройшли стадію неформальної кластеризації. Проте тільки усвідомлене створення кластерів дозволить у повній мірі використати та забезпечити конкурентні переваги кластерів.

Висновки. Підсумовуючи усе вище сказано, можна стверджувати, що розвиток кластерних ініціатив є першочерговим завданням для держави, а співпраця України із ЄС прискорює процес формування державних програм спрямованих на їх розвиток. Вітчизняні підприємства отримали можливість користуватись світовим досвідом формування та управління даним видом партнерських відносин, а також у разі необхідності отримати консультації із проблемних питань. Зважаючи на кількість державних програм та проведених круглих столів у форумів можна стверджувати, що кількість кластерів буде тільки зростати.

Як зазначалось на початку статті, кластери сприяють не лише регіональному розвитку економіки, а й виходять на міжнародні рівні. Співпраця держав на основі партнерських відносин прискорює інтеграційні процеси та сприяє поширення досвіду та різних інновацій за межі країни-винахідники. Така співпраця створює конкурентні переваги не лише для підприємств та окремих регіонів, а й для цілих країн.

Література

1. *Маршалл А.* Принципы экономической науки. — М.: Прогресс, 1993. — 594 с.

2. Шумпетер Й. Теория экономического развития: (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; Пер. с нем. В.С. Автономова и др. ; Общ. ред. А.Г. Милейковского; Вступ. ст. А.Г. Милейковского, В.И. Бомкина [с. 5—35]. — М. : Прогресс, 1982. — 455 с.

3. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер. — М.: Междунар. отношения, 1993. — 896 с.

4. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: сети, альянсы, партнерства, кластеры. — К.: Колос, 2002. — 546 с.

5. Создание и функционирование кластеров [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://subcontract.by/content/view/10/1/1/>

6. Посібник з кластерного розвитку. Україна: Послуги з підтримки МСП в пріоритетних регіонах. EuropeAid/121495/C/SV/UA. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://economy-mk.gov.ua/download/books/ClusterHandbookUkr.pdf>

71. Руководство по развитию кластеров: Проект «Развитие кластеров и интернационализация предприятий приграничных регионов России и Эстонии» — 2009. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.kohtla-jarve.ee/uploads/documents/valissuhted/projektid/2/cd/ru/guide.pdf>

72. Проект Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Національної стратегії формування та розвитку транс-кордонних кластерів» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=23566&id=1150>

9. Концепція створення кластерів в Україні. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=499&Itemid=33

Статтю подано до редакції 28.03.12 р.

УДК 627.42.22

Л. В. Панчук, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЕТАПИ, ЗАХОДИ ТА МЕХАНІЗМ САНАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ КОРПОРАЦІЙ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито етапи, заходи та механізм фінансового оздоровлення корпорацій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Корпорації, фінансова стабілізація, механізм санації.